БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
им. А.С.ПУШКИНА

ШЫН

№ 105 (18225)

2012 чылдың сентябрь 13, четверг

Садар өртээ 5 рубль.

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

ПРОГРАММИСТИҢ ХҮНҮ-БИЛЕ!

Байыр чедириишкини

Программа хандырылгазының ...үндүлүг специалистери!

Профессионал байырлалыңар – Программистиң хүнү-биле сет...илим ханызындан байыр чедир...им!

Россияның календарында ...илерниң байырлалыңар – байыр...ал хүннериниң эң аныяа. IT-нииити...ежилге боду база аныяк, чогаа...ыкчы, интеллектуалдыг, шим...егир болгаш чаа-чаа угланыыш...ыннарны хаара тудуп, шапкын ...айзырап орар адыр болур.

Программистиң хүнү – рес...убликада амгы үеде чогумчалыг ...үсеттинип турар төлевилелдерни ...ургусканы дээш силерге өөрүп четтириишкинниң сөстерин илередир кайгамчык барымдаа болур. IT-технологияларны бедик темп-биле шиңгээдип алырының үези сөөлгү ийи чылдар болган деп хөөрем чок чугаалап болур. Информастыг айыыл чок чоруктуң, ведомстволар аразының электроннуг кады ажылдажылгазының системазы Тывада идепкейлии-биле шиңгээдип алдынып, "Электроннуг чазак" төлевилел ажылдап турар, күрүнениң болгаш муниципалдыг улуг ужур-дузалыг ачы-дузаны Тываның чурттакчылары Интернет дамчыштыр ап турар апарган.

Бо чылын силерниң хүрээлеңнерге Россияның болгаш даштыкының дээди өөредилге черлериниң доозукчулары аныяк специалистер киргеннер. Олар боттарының билиглерин төрээн булуңунга ажыглаар дээрзинге идегел бар, Тыва географтыг байдалы-биле озалааш-даа болза, Россияның электроннуг делгеминче чогумчалыг каттыжып кирген.

Силерге быжыг кадыкшылды, өг-бүлениң чогумчалыын, чаа-чаа чедиишкиннерни болгаш тиилелгелерни сеткилим ханызындан күзедим!

Хүндүткел-биле,

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

МИХАИЛ ОЮН БӨГҮН ЧАНЫП КЕЛГЕН

Президент Владимир Путин, Россияның чыынды командазының Лондонга 2012 чылдың Паралимпий оюннарыңга киржилгезин чайынналчак тиилелге деп Кремльдиң Улуг ордузунуң Александр залынга күрүне шаңналдарын чемпионнарга байырлыг байдалга тыпсып тура, демдеглээн.

– Силер, шынап-ла, эң-не бедик классты көргүстүңер, тура-сорукту, езулуг тиилекчилер болур чүткүлдү көргүстүңер база ол ышкаш бистиң чыынды командавысты делегей чергелиг паралимпий спортунуң тергииннериниң санынче бүзүрелдии-биле киирдиңер. Силерниң чүткүлүңерни, чугаажок, шуптузу магадаан. Дөрт чыл бурунгаар безин Пекинге бистиң командавыс ниити түңнелге сески черге турган. Лондонга – ийиги черде. Ол дээрге, шынап-ла, дыка улуг чедиишкин-дир, бистиң чыынды командавыстың чайынналчак тиилелгези-дир.

Спортчуларның аразында, ниити команданың медальдар чыылдазынче чугула үлүүн киириштирген бистиң чаңгыс чер-чурттуувус ча адыкчызы Михаил Оюн база бар. Ол Президентиниң холундан Найырал орденин алган. Республиканың Баштыңы Шолбан Кара-оол Спорт болгаш аныяктар херектериниң талазы-биле яамыга бөгүн, сентябрь 13-те, чуртунче чанып келир паралимпийжи спортчуну хүндүткел-биле уткуп, хүлээп алырын даазкан. А республиканың төвүнче кирер оруктуң кыдыынга Михаил Оюнның чуруу-биле фото-баннерни тургузарын даазкан.

Тыва-француз найырал

МАКСИМ МУНЗУКТУҢ ИЗИН ИСТЕП...

• Фоторепортаж •

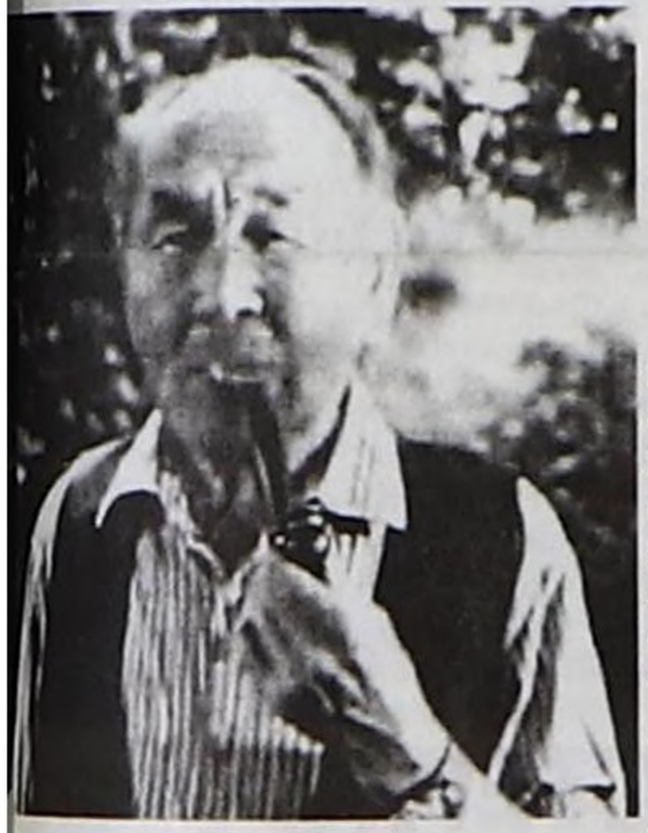

Сентябрьның 12. Кы...л хоорайның мэриязы. ...зыл хоорай чагыргазы...ың даргазы Владислав ...овалыг, хоорай башты...ы Виктор Тунев олар ...ранцияның Дуарнене ...орайының мэриниң ...льтура ажылдарының ...лазы-биле оралакчызы ...ишель Баланнек биле ...ранцияның бретон биче ...урай чоннарның төлээ...кчизи, улустуң ырла...ының күүседикчизи ...дреа Кордель оларның ...йи чурттуң хоорайла...ының аразында кады ...ылдажылгага ат салы...ның байырлыг ужура...лгазы.

Ооң киржикчилери – Франция...н хүндүлүг ийи аалчылардан ...тыда, Тыва Республиканың ...рээженнер эвилелиниң даргазы ...иса Кужугет, Самара хоорайдан ...дент кинолар фестивалының ...езидентизи Роман Самсонов ...а "Кинону – уругларга" кино...стивальдың күүсекчи директ...ру Елена Самсонова болгаш республиканың массалыг информация чепсектериниң ажылдакчылары. Аалчылар биле хоорайның удуртукчуларының аразында ужуражылгада француз дыл башкызы Анай-Хаак Сарыглар очулдурукчулап тур.

Тыва национал аъш-чем делгээн столду долгандыр олурупкаш, ужуражылганың киржикчилери солун чугааны эгеледи.

– Тыва улустуң чаңчылы-биле кандыг-даа чорук-херекти чогударда, чугааны ыяап-ла национал аъш-чемивис – изиг сүттүг шай, боова-боорзакты, чаглыг эътти чооглап ора, эгелээр чүве болгай, нары-шээр чок аштанып-чемненип көрүңер, хүндүлүг аалчылар – деп, Владислав Товарищтаевич чугааны эгеледи.

– Тываже бисти чалааныңар дээш сеткилим ханызындан өөрүшкүмнү илередип көрейн. Амыдырал-чуртталгамның база бир улуг күзели бүттү. Ооң мурнунда база Тывага келген мен. Ам бир катап аңаа четсе деп күзеп чордум, ол күзелим боттаны бээр дээрзин кым-бир кижи кажан-бир чугаалаан болза, бүзүревес ийик мен. Аас-кежиктиг хүнде ужуражып тур бис деп санап тур мен. Мен силерниң алдарлыг чаңгыс чер-чурттууңар Максим Мунзук-биле таныш мен. Ооң 100 харлаан юбилейинге киржир аас-кежиктиг болганым дээш бурганга тейлээр мен. Бистиң хоорайга кээп чораш, силерни, тыва чонну, делегейге алдаржыткан кайгамчык артист Максим Мунзук 1987 чылда база ынча деп чугаалааның сактып ор мен. "Изиг шай кижини кайгамчык сергедир, күш киирер" – деп ооң чугаалап органын сактып ор мен. Ат-сураглыг режиссер Акира Куросаваның "Дерсу Узала" деп уран-чечен кинозу-биле бистиң хоорайга кээп чорда, Максим Мунзукту бажыңымче чалаан мен. Ол чалалгамдан артист ойталаваан. Беш чыл эрткенде база катап Францияга кээп чораш, мээң бажыңымга ол база катап киргени мээң амыдыралымда улуг өөрүшкү, уттундурбас болуушкун болуп арткан – деп, кижи назының ортузу ажа берген Андреа Кордель арын-шырайы хүлүмзүрүг чайыннапып, өөрүшкүлүг чугаалады. Даштыкы чурттарның кижилери дыка аныяксыг болур, дээрги Андреа Кордель база ындыг-дыр. А хар-назы-биле алыр болза, ол оранчок улгатканы чугаажок болгай аан деп бодал бажымга кире дүшту.

– Ол ужуражылганың фото-чуруктары, видеокассеталары силерде арткан болза, биске белекке берген болзуңарза көрем, мадам Кордель. Ийи ыраажы ужуражып келгеш, ырлашканыңар чугаажок боор. Кандыг ырларны ырлаштыңар? – деп, Владислав Товарищтаевич чугааны деткиди.

– Мен улустуң ырларының база эстрада ырларының ыраажызы кижи мен. Ол ужуражылгага бретон улустуң ырларын ырладым. Силерниң алдарлыг чаңгыс чер-чурттууңар Максим Мунзук тыва ырлар ырлаанын сактып ор мен, ону бистиң хөгжүмчүвүс арфага ойнап ора, үдеп берген чүве.

– Максим Монгужукович Мунзук – чүгле бистиң бүгү тыва чоннуң чоргааралы эвес, а Россияда, бүгү делегейде хөй-хөй чоннарның ынак артизи, бис аңаа ынак болгаш аажок чоргаарланыр бис. Ооң 100 харлааның байырлалының бүдүүзүнде чедип келгениңер биске улуг белек-тир, ол дээш силерге мөгейип, четтирдивис. Ол кайгамчык артизивис эвес болза, бистер мынчаар ужурашпас турган боор бис – деп, Тываның Херээженнер эвилелиниң даргазы Раиса Борисовна Кужугет аалчыларга байыр чедирди.

(Уланчызы 2-ги арында).

Дээрги Мишель Баланнек биле мэр Владислав Ховалыгның дугуржулгага ат салганы.
Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУҢ тырттырган чуруу.

Шолбан КАРА-ООЛ:
«Ийиги делегей дайынының соонда уттундурган эвилелчилер» деп ном үениң негелделеринге дүгжүп турар»

2009 чыл. Тываның Баштыңы Ш.Кара-оол журналист С.Брилев-биле күрүне архивинде.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол Россияда сураглыг журналист Сергей Брилевту «Ийиги делегей дайынының соонда уттундурган эвилелчилер» деп номну үндүргени-биле өөрүп четтирген: *«Хүндүлүг Сергей Борисович! Бодумнуң база республиканың хөй националдыг чонунуң өмүнээзинден Силерниң «Ийиги делегей дайынының соонда уттундурган эвилелчилер» деп номуңарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тыва Арат Республиканың Совет Эвилелиниң талазынга киржилгезин онза демдеглээни дээш ажыт-чажыт чок минниишкинни хүлээп ап көрүңер.*

Тываның төөгүзүнүң бир маадырлыг болгаш алдарлыг арыннарын катап тургузуп тура, Силер кандыг-даа чоннуң шажынчы өээ болур төөгүлүг сактыышкынын уттур арга бербейн, чаагай болгаш улуг херекти кылып турар силер. Амгы үеде, кажан төрээн чуртунга ынакшыл, интернационализм болгаш патриотизм, Россияның чоннарының чаңгыс эп-сеткили база акыдуңмалышкы езу деп билиишкиннер девальвацияның шенелделеринге таваржып турда, Силерниң чырыкче үнген номуңар улуг ужур-утканы илередип, үениң негелделеринге дүгжүп турар.

Москвага, Мөгейиг даанга, Ада-чурттуң Улуг дайынының юбилейинге болгаш тыва чоннуң немец-фашист эжелекчилерни чылча шаварынга киржилгезинге тураскааткан делгелгеге, российжилерниң чаа салгалының бодунуң төөгүзүнге сонуургалын база ол ышкаш ооң хөй-ле арыннарының чедимче чок билиин көскүзү-биле көргүскен. Силерниң номуңар бир-ле чүүлдү эки, ханы билип алыксаар номчукчуга Россияның чонунга Улуг дайынының дугайында элээн хөй билдинмес чүүлдү чедир билип алырынга улуг рольдуг болур дээрзинге бүзүрээр мен.

2014 чылда бистиң республика Россия-биле каттышканындан бээр 100 чыл оюн база Азия төвүнде Кызыл хоорайның тургустунганын демдеглээр. Бистиң бурунгуларывыстың маадырлыг чорууңга хүндүткел болгаш ынакшылды илереткен Силерниң номуңар тыва чонга юбилей таварыштыр тергиин улуг белек-тир.

Силерге улуу-биле четтирдивис! Бистиң төрээн черивиске кезээде хүндүткелдиг аалчы болур Силер дээрзинге бүзүрелдиг болуңар.

Хүндүткел-биле база чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерниң күзээшкиннери-биле,

Тыва Республиканың
Баштыңы Ш.КАРА-ООЛ.

ТАЙЫЛБЫР

Журналист Сергей Брилев: «Тыва, шынап-ла, кайгамчыктыг маадырлыг чорукту кылган».

Сентябрь 9-та Москвага Бүгү-российжиниң XXV ном делгелгезиниң ажылының үезинде Бүгү-российжиниң делгелге төвүнге сураглыг тележурналист Сергей Брилевтуң «Ийиги делегей дайынының соонда уттундурган эвилелчилер» деп номунуң таныштырылгазы болуп эрткен.

Номнуң автору ук ном дээрге Ада-чурттуң Улуг дайынының тиилекчилери кылдыр санаттынып турар улуг күрүнелер дугайында эвес, а дайынга киржип, фашистиг Германияны чылча шаварынга улуг үлүүн киириштирген биче күрүнелерниң дугайында дээрзин демдеглээн.

Делегей чергелиг журналист дайын үезинде аңгы-аңгы сорулгалар-биле тулчуушкунче кирген

янзы-бүрү күрүнелер эвилелдежип, хөй кезии эң-не эки сеткил-биле, албан-на Совет Эвилели дээш эвес, а ниити дайзынга удур дайылдажып турган деп барымдааны кайгамчык деп демдеглеп турар.

«Ном колдуунда ажыдыышкыннарга чедирип турган хөй-ле таварылгалар дизиинге үндезилеттинген» — деп, С.Брилев демдеглээн. Бо чоокка чедир номнуң материалдарының чамдык кезии чажыт турган болгаш, чүгле авторнуң карааңга ажыдып турган. Ынчангаш автор Латин Американың, Африканың, Кариб далайның база Океанияның ортулуктарының, а ол ышкаш ол үеде хамаарышпас турган Тываның дайынчыларының намдарының кезектерин тып алыр аргалыг болган.

Номнуң таныштырылгазында кубиннерниң, гондурастарның, эфиоптарның, уругвайларның ду-

гайында чугаалар чоруп
ынчалза-даа ук тема геогра
лазы-биле чыылганнарга ы
ганындан чугаа оон чоок
чыларның — тыва чоннуң
Тыва дугайында уламчыла
торнуң чугаазында Азияның
де бичии республиканың а
төөгүзүнүң дугайында
сеткил хайнышкынын бо

С.Брилевтуң демдеглээ
алырга, Тыва — Моол
Россияның аразында
аразында бичии республика
үезинде аңаа чүгле 200 м
чурттап турган. Кызыл Ш
дайынчыларының кедер
дерин безин барык-ла ш
тыва дүктен кылып тур
фронтуже Тываның чорудуп
хой биле инек эъдиниң са
алырга безин дайын ү
соонда мал бажын амдыга
тургузуп турар. Респу
шынап-ла, кайгамчыктыг м
лыг чорукту кылган.

Сергей Брилев Тываны
публика архивинге докуме
ни өөренип көрүп турганы
гайында база чугаалап т
Журналистиң сагыш-сетк
Тыва аажок таарышкан д
Орус географтыг ниитиле
Президентизи Сергей Шо
номнуң эге сөзүнде демдегл
ген. Ол ышкаш ында Серге
левтуң Тывага 2009 чылда к
раанының дугайында баз
життинген.

Виталий ШАЙФУЛИ
тырттырган чуруу.

МАКСИМ МУНЗУКТУҢ ИЗИН ИСТЕП...

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

— Силерни, хүндүлүг аалчыларны, уткуп, хүлээп алыры-биле шаам-биле белеткенип, силерниң Дуарнене хоорай дугайында барла информацияны номчуп, таныштым. Далай кыдыында хоорай деп билдим. Чүс чыл бурунгаар ол бичии сууржугаш турган болза, ам улуг үлетпүр бүдүрүлгелерлиг, каас-чараш хоорай апарганын билип алдым. Ында чурттап турар чон шаг-шаандан тура балыктыывыш ажыл-агыйы кылып келген, ол амгы үеде аажок сайзыраан болду—деп, мэр Владислав Ховалыг чугаалады.

—Үндезин чурттакчы чонувустуң ол ажыл-агыйы бөгүн улам сайзыраан. Дуарнене бичии суур турган болза, 1945 чылдан бээр хоорай эрге-байдалдыг апарган. Балык тывыжының талазы-биле Дуарненениң улуг үлетпүр бүдүрүлгези делегейде алдаржаан. Ооң продукциязы-биле таныжып, амданнанып, чооглап көрүңер—дээш, дээрги Мишель Баланнек улуг барбазындан эмгежок хөй балык консервалары, балык үргенелери, кадырып, ыштап каан балык аймаандан кылган аъш-чембиле ужуражылганың киржикчилерин хүндүледи. Дуарнене хоорай дугайында ном-дептер, альбомнарны үлеп берди.

— Четтирдивис, амзап көргеш, шиитпирлээлиңер, орнажып-солчуп болгай бис, ам бо дораан кады ажылдажылганың дугуржулгазынга ат салыр болгай бис — дээш, Владислав Товарищтаевич белектерни хүлээп алды.

Даурнене деп хоорай далай кыдыында турар. Ооң янзы-бүрү өңнер-биле каастанган овур-хевирин көргүскен альбомну шупту сонуургап көрдүвүс. Ылаңгыя далай эриинде эмгетикчок яхталарны, парустарны магадап көрдүвүс.

Дуарнене хоорайның мэриниң культура ажылдарының талазы-биле оралакчызы Мишель Баланнек 1987 чылда оларга Максим Мунзук аалдап кээп турар үеде мэр турган ам улуг үлетпүр бүдүрүлгезиниң ээзиниң изиг байырын дамчыдып, ооң чагаазын номчуду.

— Эргим, хүндүлүг кызылчылар, алдарлыг чаңгыс чер-чурттууңар Максим Мунзуктуң 100 харлаан байырлалынга чедип шыдавазымза-даа, бодумнуң эң хүндүлээрим өңнүктеримни Максим Мунзуктуң изин истеп чедиңер деп чорудуп олур мен. Тыва черге ужуражылга кайгамчык солун, уттундурбас болур дээрзи чугаажок. Ол дугайында өңнүктерим меңээ чугаалап кээринге бүзүрээр мен. Дуарненениң улуг назылыг кижилери Максим Мунзукту дыка эки билир, сактыр. Ол — бистиң хоорайның хүндүлүг хамаатызы. Аныяктарывыс кино уран чүүлүнүң ачызында ону таныыр. Бойдустуң төлү, аңаа чүден артык ынак, ону ыдыктап, аңаа сөгүрүп чоруур Дерсу Узала дээрге-ле, бистиң сагыш-бодалывыста Максим Мунзук-тур. Бо кайгамчык артист бистиң хоорайга, бистиң чуртувуска кээп чорда, массалыг информация чепсектери ооң дугайында, ооң төрээн чурту Тыва дугайында хөй медээлерни биске берген. «Юманите» солун ынчан 1976 чылда-ла «Максим Мунзук —хуулгаазын, кайгамчык артист, ында шын ылап сиңниккен. Сибирь чурттуг Дерсу ышкаш, тыва аңчы, артист Акира Куросаваның улуг ажыдыышкыны-дыр» деп бижээн. Ол ояар Тываны сонуургаар, аңаа барыксаар, тыва чон дугайында хөйнү билип алыксаар апарган бис. Африка болгаш Азия чоннарының X дугаар кино фестивалынга «Дерсу Узала» деп уран-чечен кинону көрген ояар силерниң Максим Мунзук биле Тыва күрүне бистерниң чүректеривисте кайгамчык арыг, чаагай бойдус чурумалдыг оран болгаш биче сеткилдиг кижилерниң, буянныг кижилерниң чурту болуп арткан. Мунзук— Дерсу бисти бойдуска ынакшылы-биле, буянныг сеткили-биле, күштүг талантызы-биле чоокшулаштырган, төрелдештирген. Амыдыралда ол артист биче сеткилдиг, оюн-баштак болгаш кайгамчык салым-чаянныг кижи дээрзин көрген, билир бис. Улуг өгбеңерниң чүс харлаан байырлалы-биле!

Бо кайгамчык чылыг сөстер изиг адыш часкаашкыннарын чаңгыландырды. Максим Монгужуковичиниң уруглары Светлана, Галина маңаа орган болза, бо хүндүлүг аалчыларның чылыг, чымчак сөстерин дыңнаан болза деп бодап ордум. Олар дыка-ла өөрүүр турган боор. А бо хүндүлүг аалчылар оларга та кайы хире өөрүүр турган!

Мэр Владислав Ховалыг дээрги Андреа Кордельден ырлап бээрин диледи.

— Субботада Арат шөлүнге улуг сценага ыяап-ла ырлаар мен— деп, ол аазады.

Ужуражылганың киржикчилери удур-дедир белек солчуушкуннарын кылды. Кызыл хоорайның

мэри тураскаалдың чонар-д
сиилбип кылган «Азия төв
раскаалды, «Тываның тос э
зи» деп фотоальбомну се
Хоорай баштыңы Виктор
тыва сава — көгээржикти б
аяктарны, сөңнеди.

Кызыл болгаш Дуарнене
райларның удуртукчулары со
экономиктиг, культурлуг, г
тарлыг болгаш информац
кады ажылдажылганың дугу
газын байырлыг байдалга ч
ат салдылар. Ында ийи хоора
чурттакчыларының аразын
чоокшулаштырары-биле я
бүрү хемчеглерни эрттирер,
дуржулга солчулгазы көрд

— Силер далай балыы-биле
силер, а бистер хем-хөл ба
биле бай бис. Бети кыдыы о
орнажып-солчуп эгелээш, амд
ап, кады ажылдажылганы
ханылаткай бис. Хоорай
болгаш Максим Мунзуктуң
харлаанының байырлалынга е
дыштанып алырын, ол дугай
чаңгыс чер-чурттугларыңарга
чыдып чедерин күзедивис—
мэр Вячеслав Ховалыг бай
ужуражылганы доосту.

Светлана БАЛЧЫ

Ай-кыс МАСПЫК-ООЛ
тырттырган чуруу.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының тургузуунуң дугайында

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының дээштиг тургузуун хевирлеп тургузар сорулга-биле, Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "г" пунктузун, 2003 чылдың январь 4-те "Тыва Республиканың Баштыңының-Чазааның Даргазының эрге-байдалының дугайында" № 97 УХ-1 Тыва Республиканың Конституция хоойлузун, 2003 чылдың декабрь 31-де "Тыва Республиканың Чазааның дугайында" Тыва Республиканың Конституция хоойлузун удуртулга болдурраш, **доктаадырым болза:**

1. Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазы 6 оралакчылыг, оон иштинде Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ийи бирги оралакчылары болурун доктаадыр. Бир эвес Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы республиканың күүсекчи эрге-чагырга органының удуртукчузу-Тыва Республиканың сайыды, азы Тыва Республиканың Баштыңының Администрациязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының удуртукчузу болза, Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалының ийи адын хары угда адап болур.

2. Тургузары болза:

Информастыг технологияларның, парлалганың болгаш ном үндүрүлгезиниң талазы-биле хүлээлгелерни онаавышаан, а ол ышкаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарын информатизациялаар болгаш электроннуг чазакты тургузар талазы-биле, Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекизи болгаш харылзаа яамызының харылзаа талазы-биле хүлээлгелерни олче дамчытпышаан, Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызын 12 штат санныг кылдыр;

Өг-бүлеге болгаш чаш уругларга хамаарыштыр күрүне политиказын күүседир талазы-биле хүлээлгени аңаа онаавышаан, ол ышкаш Тыва Республиканың Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызының өг-бүлениң болгаш чаш уругнуң күрүне камгалалының талазы-биле хүлээлгезин, Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызының назы четпестерге хамаарыштыр азырал болгаш хайгаарал талазы-биле ажыл-чорудулганы организастаарының талазы-биле хүлээлгезин дамчытпышаан, Тыва Республиканың Өг-бүле болгаш уруглар херектериниң талазы-биле агентилелин 6 штат санныг кылдыр.

3. Хүлээлгезин Тыва Республиканың Бойдус курлавырлары болгаш экология яамызынче дамчытпышаан, Тыва Республиканың Бойдус ажыглалынга болгаш бойдус курлавырларын камгалаарынга хайгаарал талазы-биле албанны дужүрер.

4. Эде тургузары болза:

Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекизи болгаш харылзаа яамызын ооң харылзаа талазы-биле хүлээлгезин Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа талазы-биле яамызынче дамчытпышаан, Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекизиниң яамызы кылдыр;

Тыва Республиканың Күрүнениң чуртталга инспекциязының, тудуг хайгааралының болгаш өртек доктаадып тургузарының албанын, ооң өртек доктаадып тургузарының талазы-биле хүлээлгезин Тыва Республиканың Тудуг болгаш коммунал ажыл-агыйны чаартырының яамызынче дамчытпышаан, Тыва Республиканың Күрүнениң чуртталга инспекциязының болгаш тудуг хайгааралының албаны кылдыр.

5. Дамчыдары болза:

Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче дамчыткан Россия Федерациязының өөредилге талазы-биле бүрүн эргелерин күүседир талазы-биле Тыва Республиканың Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлерин лицензиялаар болгаш хайгаараар талазы-биле албанның хүлээлгезин Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызынче;

Россия Федерациязының кадык камгалалының талазы-биле Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче дамчыткан бүрүн эргелерин күүседир талазы-биле Тыва Республиканың Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлерин лицензиялаар болгаш хайгаараар талазы-биле албанның хүлээлгезин Тыва Республиканың Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызынче;

Туризм талазы-биле Тыва Республиканың Экономика яамызының хүлээлгезин Тыва Республиканың Культура яамызынче.

6. Тыва Республиканың Чонну ажылга хаара тударының күрүне албанының агентилелин Тыва Республиканың Чонну ажылга хаара тударының агентилели кылдыр эде адаар.

7. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының мында кошкан тургузуун бадылаар.

8. Тыва Республиканың тус-тус эрге-хоойлу актыларынга өскерилгелерни кииргижеге чедир Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының адын бо Чарлыкка дүүштүр тодарадыр.

9. Тыва Республиканың Чазаа:

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының хүлээлгелерин бо Чарлыкка дүүштүр хувааттынган хүлээлгелерни барымдаалап доктаадыр болгаш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының дугайында дүрүмнү 2012 чылдың сентябрь 10-га чедир бадылаар;

Тыва Республиканың Баштыңының актыларынга өскерилгелерни бо Чарлыкка дүүштүр киирериниң талазы-биле саналдарны киирер;

эде организастаашкын хемчеглерин бо Чарлыкка дүүштүр боттандырарын хандырар;

бо Чарлыкты күүседири-биле холбашкан саң-хөө, организастыг болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээр;

боттарының актыларын бо Чарлыкка дүүштүр ажылдап кылыр.

10. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязы болгаш Чазак Аппарады бо Чарлыкка дүүштүр хүлээлгелерниң хуваалдазын барымдаалап Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының штат санын эде хуваарының дугайында саналдарны киирер.

11. 2010 чылдың декабрь 7-де Тыва Республиканың Чазааның Даргазының "Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының тургузуунуң дугайында" № 230 Чарлыын күжүн чидирген деп санаар.

12. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2012 чылдың август 28
№ 228

Тыва Республиканың Баштыңының 2012 чылдың август 28-те №228 Чарлыы-биле бадылаттынган

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының ТУРГУЗУУ

I. Ажыл-чорудулгазын удуртурун Тыва Республиканың Баштыңы боттандырып турар Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының органнары

1. Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы
2. Тыва Республиканың Саң-хөө-бюджет хайгааралының албаны
3. Тыва Республиканың Чазааның Херектер эргелели

II. Ажыл-чорудулгазын Тыва Республиканың Чазаа боттандырып турар Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары, Тыва Республиканың яамыларынга чагыртыр Тыва Республиканың комитеттери, албаннары болгаш агентилелдери

4. Тыва Республиканың Экономика яамызы
5. Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албаны
6. Тыва Республиканың Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилели
7. Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы
8. Тыва Республиканың Аныяктар болгаш спорт херектериниң талазы-биле яамызы
9. Тыва Республиканың Культура яамызы
10. Тыва Республиканың Культура салгалының объектилерин (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын) камгалаар талазы-биле албаны
11. Тыва Республиканың Архив агентилели
12. Тыва Республиканың Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызы
13. Тыва Республиканың Чонну ажылга хаара тударының агентилели
14. Тыва Республиканың Өг-бүле болгаш уруглар херектериниң талазы-биле агентилели
15. Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекизиниң яамызы
16. Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы
17. Тыва Республиканың Үлетпүр болгаш энергетика яамызы
18. Тыва Республиканың Тудуг болгаш коммунал ажыл-агыйны чаартырының яамызы
19. Тыва Республиканың Күрүнениң чуртталга инспекциязының болгаш тудуг хайгааралының талазы-биле албаны
20. Тыва Республиканың Чуртталга болгаш коммунал ажыл-агыйының талазы-биле агентилели
21. Тыва Республиканың Көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем яамызы
22. Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албаны
23. Тыва Республиканың Боду чоруур машиналарның болгаш техниканың өске-даа хевирлериниң байдалынга техниктиг хайгаарал талазы-биле албаны
24. Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги харылзааларының яамызы
25. Тыва Республиканың Бойдус курлавырлары болгаш экология яамызы
26. Тыва Республиканың Аңнаашкын болгаш балыктаашкын талазы-биле күрүне комитеди
27. Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитеди
28. Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызы
29. Тыва Республиканың девискээринге Хамааты камгалалдың, чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни онза байдалдардан чайладырының болгаш суглардан камгалаарының талазы-биле агентилели
30. Тыва Республикада Хамааты байдалдың актыларының бижимелиниң эргелели (агентилел)
31. Тыва Республиканың Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлерин лицензиялаарының болгаш хайгаараарының талазы-биле албаны.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫЫШКЫНЫ

Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазырадыр талазы-биле ажыл-чорудулганы башкарар талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязын тургузарының дугайында

2012 чылдың август 4 №253-р Кызыл хоорай

1. Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазырадыр талазы-биле ажыл-чорудулганы башкарар талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязын (моон соңгаар – Ведомстволар аразының комиссиязы дээр) тургузар.

2. Ведомстволар аразының комиссиязының дугайында дүрүмнү болгаш ооң составын бадылаар.

3. Бо айтыышкынны "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы М. КОЗЛОВ.

Тыва Республиканың Чазааның 2012 чылдың август 4-те №253-р айтыышкыны-биле бадылаан

Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазырадыр талазы-биле ажыл-чорудулганы башкарар талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязының составы

М.С. Козлов – Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы, даргазы;

В.Д. Кара-Сал – Тыва Республиканың Бойдус курлавырының болгаш экология сайыды, дарганың оралакчызы;

Г. С-Д. Ондар – Тыва Республиканың бойдус курлавырының болгаш экология сайыдының оралакчызы, секретары;

А.М. Адыгбай – Бойдус ажыглалынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң удуртукчузу (дугуржулга езугаар);

А.Т. Бараан – Тыва Республиканың Бойдус курлавырларының ажыглалының болгаш камгалалының талазы-биле хайгаарал албанының удуртукчузу;

В.И. Канзай – "Күрүнениң Убса-Нур ыйгылаажы" биосферлиг бойдус заповедниги" федералдыг бюджет албан чериниң директору (дугуржулга езугаар);

О.Т. Киштейек – Республиканың "Шуй" бойдус парыгы" күрүнениң бюджет албан чериниң директору;

Г.Д. Куулар – Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының девискээр сайзыралы болгаш хамааты ниитилежилге черлери-биле кады ажылдажылга эргелелиниң начальниги;

В.С. Кызыл-оол – Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитединиң даргазы;

Ч.С. Кыргыс – "Тыва Республиканың онза камгалалдыг бойдус девискээрлериниң талазы-биле дирекциязы" күрүнениң казна албан чериниң директору;

С.Х. Монгуш – Тыва Республиканың көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем сайыды;

А.Т. Оюн – Ветеринария болгаш фитосанитарлыг хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң удуртукчузу (дугуржулга езугаар);

Л.К. Салчак – Хереглекчилерниң эргелерин болгаш кижиниң чаагай чоруун камгалаарының талазы-биле хайгааралдың федералдыг албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң удуртукчузу (дугуржулга езугаар);

В.В. Сат – Тыва Республиканың тудуг болгаш коммунал ажыл-агыйны чаартырының сайыды;

С.В. Түлүш – Күрүне бүрүткелиниң, кадастрның болгаш картографияның федералдыг албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң удуртукчузу (дугуржулга езугаар).

(Уланчызы 6-гы арында)

• *Тываның болгаш РСФСР-ниң Улу*

БОЙДУСТАН КАЙГАМЧЫ

1980 чылдарда тыва телевидениеге театр, кино уран чүүлүнүң дугайында солун дамчыдылгалар удаа-дараа болур турган. Мээң бир четтикпейн, сонуургап манаар дамчыдылгам ховар дээн янзы-бүрү талалыг салым-чаяанныг Анатолий Серенниң авторлуг дамчыдылгалары турган. Тываның төөгүзүнде алдын үжүктер-биле киир бижиттинген улуг чогаалчылар, композиторлар, чурукчулар, артистер, журналистер-биле Анатолий Сергеевич Серенниң ужуражылгаларындан, интервьюларындан кижи дыка хөйнү билип алыр, дыка хөйнү өөренип алыр чорду. Кара-кыс Намзатовна, Максим Монгужукович Мунзуктар, Кызыл-Эник Кудажы, Степан Сарыг-оол, Марьям Рамазанова болгаш өскелер-биле-даа эрттирген дамчыдылгалары бүгү назынымда караамда чуруттунуп арткан.

Сентябрь айда РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Улустуң артизи, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының эдилекчизи Максим Мунзук төрүттүнген. Делегейде ат-сураглыг артизивистиң бо чылын чүс харлаан юбилейи. Ынчангаш республика ону улуг байырлал кылдыр демдеглеп эрттирип турар. Найысылал Кызылдың аңгы-аңгы сценаларынга М.М.Мунзукка тураскааткан солун кежээлер эртер. Оларның хөй кезиин Тыва Республиканың уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Анатолий Серен башкарыкчылап, режиссерлап эрттирер. Ынчангаш «Шынның» номчукчуларынга М.М.Мунзук-биле эдержип, кады ажылдап, хөй дамчыдылгаларны тырттырып, ужуражылга кежээлерин эрттирип, ооң 70, 75, 80, 85, 90, 95 харлаан юбилейлерин эрттиржип келген А.С.Серенни байырлал бүдүүзүнче чугааже чаладым. Журналист коллегаларын кезээде деткип, кандыг-даа темага чугааже чалаарга, чажам дивес аажызы-биле ол мээң интервью бээрин дилээн чалалгамга база ойталавады. Ол дээш чугаа мурнунда-ла Анатолий Сергеевичиге өөрүп четтиргенимни номчукчуларывыс өмүнээзинден илеретпишаан, аравыста болган чугааны сонуургаттым.

– Анатолий Сергеевич, 100 харлаан юбилейин демдеглеп эрттирип турарывыс алдарлыг өгбевис Максим Мунзуктуң кайы юбилейи эң солун эрткен деп бодаар силер? 100 харлааны черле төөгүже онзагай болуушкун болуп кирер ужурлуг, ындыг аа?

– Максим Мунзук...! Бо кайгамчык салым-чаяанныг өгбевис дугайында чугаалаары меңээ чырык таалал, сагыш-сеткилге кайгамчык өөрүшкү, уярал, чоргаарал-дыр. Ону сактып келиримге-ле, чүрек-хөрек ала-чайгаар чымчап, кижиниң арын-шырайынга хүлүмзүрүг чайынналы бээр. Ол хире онзагай, чырык, оюн-баштак, эрес-шоваа, тывызык кижи!

Кайы юбилейи эң-не солун эрткенил дээрге, мен шупту юбилейлери солун эрткен деп харыылаар мен. Ол боду дириг чорда эрткен юбилейлер шуптузу дыка солун. Максим Монгужукович чүгле салым-чаяанныг артист эвес, а кайгамчык солун, чугаакыр кижи. Чугаавыс төнместей бээр. Бир эскерип кээривиске, даң адып келген-даа боор-ла. Культура сайыды болуп ажылдап турган үемде ажылдап орар кабинедимге ол бо-ла чедип келир. База-ла чугаавыс төнмес. Хүн чартыы эртер дей бээрге, аргажоктуң кадында «Максим Монгужукович, айтырыглыг келген кижилер манай берди ышкаш, бир эптиг үеде чугаавысты уламчылаар бис, аа» – дээримге, дыка чаптанчыг, үр саадай бергенин ам чаа эскерип кааш, эпчоксунуп үне-ле халыыр. А ооң соонда кирген кижилер-биле ажыл-агыйжы, берге айтырыглар дугайында чугаалар солун-даа эвес боор, ам канчаар, шиитпирлээр апаар. «Хей-ле Максим Монгужуковичини далаштыра бердим, хайыраан солун чугаавысты...» деп бодап, хараадап-даа орар ийик мен.

«Чүс харлаанының юбилейин Тыва культура төвүнге, Орус культура төвүнге, Улусчу чогаадылга бажыңынга, Р.Кенденбиль аттыг уран чүүл болгаш чурулганың школа-интернадынга демдеглээр кежээлерге башкарыкчылаар силер, Анатолий Сергеевич» – деп, уруу Светлана Максимовна чаңчыккан аайы-биле менде хүлээдип каан. Чогум театрга кежээни та кымнар белеткеп турар чүве ийик... Кайы хире-даа солун кежээ эртер болза, Максим Монгужуковичиниң боду дириг орган кежээге кайын чедер. Ындыг кижи чүс чылда чаңгыс катап төрүттүнер боор ийин оң.

– Ындыг долу, солун, аас-кежиктиг амыдыралды чурттап эртери дээрге бурган чаялгазы-дыр деп бодаар-дыр мен, Анатолий Сергеевич.

– Улустуң чугаазы-биле алырга, Максим Монгужуковичини Виктор Шогжаповичиниң үежизи дээр чораан. Шынап-ла, Виктор Шогжаповичини ол «башкым» дээр кижи. А ол 1906 чылда чоор бе, төрүттүнген-не болгай. Ынчап кээрге, Мунзук чүс чылды чурттаан хевирлиг кижи-дир ийин, а паспортунда 1912 чылда төрүттүнген деп бижиткен, боду 1910 чылда төрүттүнген мен дээр, Кара Намзатовнага ынакшааш (аныяк, чараш кыс турган-на болгай ол ынчан), ынчанганы ол ыйнаан дижир чүве. Чүс хар чедир чурттаан дээрзинге мен чигзинмес мен, ол хире эрес, кашпагай, чиик адак, ам арта аңчы кижи ынчанмайн канчаар, чайлыг-чайлыг.

– Кара Намзатовна-биле душкан үезинде ол өг-бүлелиг турган дээр-ле болгай...

– Ийе. Боду чугаалаар кижи, чарлы берген турган бис деп, шынында, мен бодаарымга, Кара Намзатовнаны көрүп кааш, ынакшаан, кадайын каапкаш чоруй барган хире чораан.

1936 чылда бир дугаар театр студиязы ажыттынып турда аңаа кирип алыры-биле чедип келген Кара-кыс Оюн ынчан кайгамчык чараш ыраажы кыс турган. Аңаа кижи бүрүзү чүрээн бериксээр турган дээр чораан. Кара-кыс Оюн, Монгальбии Оюн сугларны театр студияже хүлээп ап турда, Максим Монгужукович оларның аразынга эвес, а хүлээп ап турган комиссияның кежигүнү турган болдур ийин (типография даргазынга ол ынчан ажылдап турган). Он сес, чээрби харлыг аныяктарга деңнээрге, улуг – үжен ажыг харлыг-даа турган болза, ол дөмей-ле аныяк кижини «Аныяк кысче туралап турар» дижип кыжырып турган кижилер аравыстан дораан читкилей берген, а Мунзук оларны оранчок ажыр чурттады ышкажыл. Кайгамчык кижи-дир ийин деп катап-катап чугаалаксаар-дыр мен.

– Чүрмит-Дажының чолаачызы болганын ол канчаар тайылбырлаар-дыр, Анатолий Сергеевич?

– Аажок идепкейжи, ыры-хөгжүмге салым-чаяанныг, аныяк кижини үрер хөгжүмнүң удуртукчузу Коровин дээрзи эскерип кааш, Москваже Гнесиннер училищезинче өөрениири-биле чорудуптарга, озалдап калган болган. Москвага моолдарга ужуражы бергеш, Свердловскиже бар чор бис дээрге, оларга катчып алгаш, ынаар чорупкаш, аңаа танк училищезинге өөрени бергеш, ону дооскаш, чанып келген. Тывазынче чанып кээрге, мунар танк кайда боор. Чазак даргазы Чүрмит-Дажы ону бодунуң чолаачызы кылдыр хүлээп алган чүве-дир. Улгады бергеш безин Максим Монгужукович аажок машина мунар турган болдур ийин.

– Максим Мунзук салым-чаяанныг артист болурундан аңгыда, удуртукчу ажылдар-

«Время летать». 1987 ч.

га база салымны...
дээрзин бадыткап...
Анатолий Сергееви...
– Салым-чаяанныг ...
салым-чаяанныг диж...
Максим Мунзук база ...
ганы ол. Үрер хөгжүм ...
удуртукчузунуң дуз...
типографияның дарг...
директору дизе-ле, а...
черинге ол чедиш...
болуп, улустуң кичээ...
келин чаалап аптар ч...
Чазак даргазы Чүр...
Чазак кежигүнү Хемч...
кезек удуртукчуларны ...
нүгүлдеп, репрессияга ...
тырган соонда, Тывань...
каттышкан соонда, 1...
Максим Мунзук парти...
дээрге, Чүрмит-Дажын...
чызы чораан дээш, о...
албаан. Тыва ССРЭ-ге ...
кирген соонда ТАРН ке...
партияга катап чаңгыста...
турган. Чөптүг чорук д...
өөренген болгаш, ...
ээлчеглиг съездизи бо...
олче чагаа бижипкен. ...
1952 чылда Нам кежигүн...
алган, ооң биледин ка...
берген дээр чораан. С...
чылы деп хөрек демде...
Тока дарга угаан...
лерниң талантызын эске...
кижи болгаш, Максим ...
удуртур, харыысалгалыг ...
ны хүлээндирип чораан, ...
Максим Монгужукович...
сеткилин, тура-соруун ...
хей-аът кирипкен-дир ...
– Ол боду өрү ч...
чораан бе?
– Хүлээндирген ажы...
чызы-биле кылып чаңчык...
дир ийин. А боду дээш ...
күлдүг чораан деп шыд...
чүге дээрге көрүнер д...
гейге ат-сураа алгый бер...
су Узаланы» ойнап каапк...
шаңналының эдилекчизи ...
тист турда, ону «ССРЭ-ни...
артизи» бедик атче д...
дээривиске, ол эпчоксу...
«Улуг күрүне РСФСР-ни...
артизи адым бар ышкаж...
ңээ четчир, ажырбас» д...
болгай. Ол дээрге кижи...
чүткүлдүүн эвес, а биче се...
көргүзүп турары ол ышк...
– Ат-алдарлыг ...
тист – кино сылды...
сим Мунзуктуң өг-бү...
хамаарылгазы канды...
ганыл?
– Биче сеткилдиг ...
алган кадайынга, ажы-...
хамаарылгазы база ындыг ...
Ол кажан-даа бодун ө...
дүнмес, чораан-на боду ...
Намзатовна ооң салым-...
улуг рольду ойнааны ч...
Ону хей-аът киирип, ч...
чараш оолдар, кыстарны ...
берген-не болгай. Ынчанга...
иштинге аажок ынак турга...
Намзатовна харын херээ...
болгаш, шала хедер турган ...
шүлүктерин номчуурга, ...
дыңнаарга, улуг чогаал...
ныындан шуут дудак чок ...
ийин. Ол хире делгем, ...
талантылыг. «Хайыраан бо...
раның ролюн ол бежен ха...
чедир ойнаан, Галязын ...
тургаш-даа, ойнап турга...
чүвени бодап көрүнер да...
дугайында чугаалаар болза...
улуг төөгү-дүр.

артизи Максим Мунзуктуң 100 харлаанынга

САЛЫМ-ЧАЯАН

– Артист мергежилиниң талазы-биле кайызы куштуг болуп турарыл?

–Кайызы-даа дыка улуг, хуулгаазын куштуг артистер-дир. Бир дугаар черде Виктор Көк-оол-дур ийин, але, канчаарга-даа. Кара Намзатовнаны үстүнде чугааладым, кайгамчык шии артизи, ыраажы, шүлүкчү деп. А Максим Мунзуктуң шиилерге ойнаан рольдары база дыка солун: «Дөңгүр-оолду» театрга 30-40 чыл дургузунда ойнап келгени ол. Ырлап турда кайы хире ийик, ону шупту билир бис. «Боттанган күзелде» Хорлукпанның ролюн ойнап тургаш, бижектээр дээш дап берип чорда, көрүкчүлерниң бирээзи аңаа шаптыктаар дээш, даш-биле соора соккан дээр-ле болгай. Ындыг шынзыг кылдыр ойнаар турган-дыр ийин. Баштайгы чылдарында ол чүгле рольдар күүседип турган эвес, а шиилерни база тургузуп турган. Ооң киржилгези-биле дыка хөй шиилерни тургускан: К.Тренев «Любовь Яровая», А.Корнейчук «Платон Кречет», В.Көк-оол «Маны-Кара», С.Тока «Боттанган күзел» дээш, өске-даа.

– Үдегэ аңчы Дерсу Узаланың ролюнга шилип алыры-биле Кызылга Владимир Васильев (режиссер Акира Куросаваның дузалакчы режиссеру) чедип кээрге, Максим Мунзук чок, тайгаже аңнап чоруй барган турган дээр чораан...

– Шын. Васильев дыка хөй артистерни шилип көрген кижи-дир. Бир-ле чүвези таарышпас болур. Театр артистери Максим Мунзук деп артизивис бар, ону көрүп көрүңер, дыка шыырак артист деп-ле турар болган ышкажыл. Ооң-биле таныжып көөр дээш кээрге, бажыңында өөнүң ишти Кара-кыс Мунзук бар болган. «Максим Монгужукович аңнап чорткан, дүүн-не кээрин аазаан, ам черле кээр үези келген, бичии манаптыңар» – дээр болган. Ам канчаар, ол аалчылар бажыңынга чурттап, манап турда, бир эртен эжик соктаан. «Чалалга дээш четтирдим, ажылдаарынга белен мен. Мен Максим Мунзук-тур мен»– деп, кирип кел-ле ол илеткээн-дир.

– А делегейде ат-сураа алгаан режиссер Акира Куросава-биле баштайгы ужуражылгазын сонуургадып көрүңерем.

– Акира Куросава эге баштайла Дерсунуң ролюнга Тосиро Мифунэ деп япон артисти ойнадыр бодап турган. Японияда ат-сураа алдаржаан ол артистиң чай чок болганы-биле совет артист дилээр ужурга таварышканнар. Ыраажы Кола Бельды, балет артизи Цыден Бадмаев, киргиз кино актеру Суйменкул Чокморов дээш, элээн хөй артистерни ол шилип көрген. Максим Мунзуктуң чуруктарын эң баштай ол көрген, оон ойнаан кинозун көрген. Баштайгы ужуражылгазында «Бодуңарның дугайында чугаалап берип көрүңерем» – дээрге, Максим Монгужукович намдарын төөгүп берген-дир.

Ол кинога ойнаар дээш бүгүле шаптараазыннарны артист эрткен: он килограмм ажыр араан, будун улам дазагар кылдыр көргүзүп шыдаан, чартык чылдың дургузунда Дерсунуң ышкаш салды өстүрүп шыдаан. А эң эгезинде Кызылга Васильев чурукка тырттырар бис дээн соонда, ол бичии када-ла кедер хевин боду шилий шаап алган, бодунуң хууда боозун бажыңындан эккеп алган орар боорга, магадаан дээр-ле болгай.

Эң-не кол чүве — Максим Мунзуктуң бойдусту билирин, аңмең, дириг амытаннар-биле эптиин япон режиссер кайгаан. Дерсу Узала езулуг дириг бойдустуң төлү, ооң дыка хөй аажы-чаңы Мунзукта барын ол эскергеш, шилип алган боор.

–Делегейниң чурттарының чартык кезиин Максим Монгужукович кезип каапкан боор аа, Анатолий Сергеевич?

– Ындыг. Ол дээрге улуг аас-кежик-тир.

Бир катап мен Тываның комсомол обкомунуң бирги секретары тургаш, арга-дуржулга солчулгазы кылып, Францияның Парижке чеде берген мен, өске төлээлер-биле кады. Оон-моон келген төлээлерни адап, таныштырып-ла турган чүве. Мээң оочурум кээрге, «Тывадан делегация!» деп чарлаптар орта, зал диңмиттели берген соонда, шупту улус туруп келген адыш часкап туруп берген, кайгай берген мен. Ооң соонда дыңнаарымга, ийи-ле ай бурунгаар ол-ла залга Максим Мунзук кээп ужуражылгага киржип турган болган. Ынчангаш Тываны, Максим Мунзукту аажок эки билир, хүндүлээр апарган турган чурт ышкажыл.

Чапсарда журналистер халчып келгеш, менден мындыг айтырыг салды:

–Тывалар шупту ындыг талантылыг улус бе?

– Ийе, кайгамчык чон боор– деп чоргаар харыылаан ийик мен. Ам-даа болза, менден кым-бир кижи ындыг айтырыг салыр болза, ынча деп харыылаар мен. Максим Мунзук – Дерсу Узаланың салгалдары, шынап-ла, кайгамчык салым-чаяанныг.

Светлана БАЛЧЫР
интервьюну алган.

«Дурсу Узала». 1975 ч.

Хуулуп чордуң

Төк кээп дүшкен,
Төрүттүнген, өскен чериң
Дөргүн шыктыг Межегейге
Төрел чонуң өстүржүп каан.

Араттың революстуг шерииниң
Аъттыг шериг хөгжүмчүзү чордуң.
Артист болур салымың-даа
Аайлажып аңаа ужукталган.

Аъттыг, чадаг, машиналыг
Ак-көк Тываң эргип кааптың.
Кады кыраан эжиң-биле сценага
Каш янзы хуулуп чордуң.

Дерсу Узаланың ролюн
Тергиин эки ойнап кагдың.
Тывызыксыг тыва чонуң
Дыка дүрген алдаржыттың.

«Амдыызында аныяк
Алдан харлыг ашак мен» дээн
Аажок хөглүг, баштак ырың
Арат чонуң ырлажып чор.

Аюш ООРЖАК,
Сүт-Хөл кожуун, Хөр-Тайга школазының 8-ки клазының өөреникчизи.

«Предварительное расследование». 1978 ч.

«Алмазная тропа». 1978 ч.

«Голубка». 1978 ч.

«Игорь Саввович». 1986 ч.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫЫШКЫНЫ

(Уланчызы. Эгези 3-кү арында).

Тыва Республиканың Чазааның 2012 чылдың август 4-те №253-р айтыышкыны-биле бадылаан

Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазырадыр талазы-биле ажыл-чорудулганы башкарар талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязының дугайында

ДҮРҮМ

1. Нийти чүүлдер

1.1. Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазырадыр талазы-биле ажыл-чорудулганы башкарар талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязы (моон соңгаар — Ведомстволар аразының комиссиязы дээр) бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазырадыр талазы-биле ажыл-агыйның чорудулгазын Тыва Республиканың девискээринде боттандырып турар ажыл-ишчилер-биле Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының, күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының, республиканың муниципалдыг тургузугларының тус чер бот-башкарылга органнарының кады ажылдажылгазын организастаар сорулга-биле тургустунган башкарыкчы орган болур.

1.2. Ведомстволар аразының комиссиязының составын болгаш дүрүмүн Тыва Республиканың Чазаа бадылаар.

1.3. Ведомстволар аразының комиссиязы бодунуң ажыл-чорудулгазынга Россия Федерациязының Конституциязын, Россия Федерациязының хоойлуларын, Россия Федерациязының Президентизиниң чарлыктарын болгаш айтыышкыннарын, Россия Федерациязының Чазааның доктаалдарын болгаш айтыышкыннарын, Россия Федерациязының нормативтиг өске-даа актыларын, Тыва Республиканың Конституциязын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың Баштыңының чарлыктарын болгаш айтыышкыннарын, Тыва Республиканың Чазааның доктаалдарын болгаш айтыышкыннарын, Тыва Республиканың нормативтиг өске-даа актыларын, а ол ышкаш бо Дүрүмнү удуртулга болдурар.

2. Ведомстволар аразының комиссиязының сорулгалары болгаш хүлээлгелери

21. Ведомстволар аразының комиссиязының кол-кол сорулгалары болза:

— боттарының ажыл-чорудулгазын Тыва Республиканың девискээринде боттандырып турар ажыл-ишчилер-биле Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының, күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының, республиканың муниципалдыг тургузугларының тус чер бот-башкарылга органнарының кады ажылдажылгазының дээштиин хандырары;

— Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазырадып турар ажылдың эрге-хоойлу, организастыг болгаш эртемтехниктиг хандырылгазын сайзыраңгайжыдары;

— экологтуг культурага кижизидилге болгаш Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын айыыл чок болбаазырадырынга чурттакчы чонну өөредири.

2.2. Ведомстволар аразының комиссиязы аңаа онааган хүлээлгелерни күүседири-биле дараазында ажылдарны боттандырар:

— Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазарыдап турарының медээлерин анализтээри болгаш сайгарары;

— Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчылары-биле ажылдың талазы-биле күрүне башкарылгазының чугула айтырыгларын чугаалажып көөрү;

— дараазында айтырыглар талазы-биле саналдарны белеткээри:

артынчыларны чыыр, шыгжаар болгаш болбаазырадыр талазы-биле тускайжыттынган коимплекстерни тудары,

артынчыларны, ооң иштинде ийиги удаа болбаазырадыр талазы-биле бар технологияларны болгаш бүдүрүлгени сайзырадырын болгаш чааларын тудары,

артынчыларны хора чок болдурары, узуткаары, мөөңнеп чыыры болгаш чайладыры,

Тыва Республиканың муниципалдыг районнарының (хоорай округтарының) санитар ашталгазының техниктиг баазазын сайзырадыры;

— Тыва Республиканың девискээринге бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын башкарарының талазы-биле күрүне башкарылгазының айтырыгларының талазы-биле күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының девискээр органнарынга, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарынга, муниципалдыг тургузугларның тус чер бот-башкарылга органнарынга болгаш сонуургалдыг өске-даа организацияларга белеткээри;

— Тыва Республиканың девискээринге санитарлыг ашталгазының схемазын сайзыраңгайжыдарының талазы-биле саналдарны ажылдап кылыры;

— Муниципалитеттер аразының кады ажылдажылгазын организастаарының, бүдүрүлгениң болгаш ажыглалдың артынчыларын болбаазырадыр талазы-биле ажыл-чорудулганы чогумчалыг бодурары-биле объектилерни хуваарының схемазын тургузарының талазы-биле саналдарны ажылдап кылыры;

— Тыва Республиканың девискээринге бүдүлгениң болгаш хереглелдиң артынчыларын болбаазырадырының айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алыры;

— артынчыларны болбаазырадыр талазы-биле объектилерни тударынга, чаартырынга болгаш эде деририринге инвестицияларны хаара тударының, а ол ышкаш артынчыларны үндүр сөөртүп, хора чок болдуруп база болбаазырадып турар үеде чарыгдалдарны кызырарының талазы-биле сүмелерни белеткээри;

— артынчылар-биле ажыл үезинде ооң экономиктиг ажыктыын бедидеринче угланган хемчеглерни ажылдап кылыры;

— артынчыларның дугайында шын медээлерни, а ол ышкаш оперативтиг шиитпирлер хүлээп алырынга эргежок чугула медээлерни алырының идегелдиин хандырар байдалдарны тургузары;

— тус-тус девискээрлеринге артынчылар-биле ажылдаарының талазы-биле хемчеглерни боттарының харыылаар чүүлдеринге дүүштүр күүседиринге муниципалдыг тургузугларның тус чер бот-башкарылга органнарынга эргежок чугула практиктиг дузаны чедирери.

2.3. Салдынган сорулгаларны шиитпирлээри-биле комиссия дараазында эргелерлиг:

— күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарындан болгаш оларның девискээр органнарындан, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарындан, Тыва Республиканың тус чер бот-башкарылга органнарындан, ажыл-агый күүседип турарлардан бодунуң харыылаар айтыырыгларынга дүүштүр эргежок чугула медээлерни болгаш материалдарны негээр;

— Ведомстволар аразының комиссиязының хуралдарынга артынчылар-биле ажылдың дугайында, ооң иштинде комиссияның мурнунда хүлээп алганы шиитпирлериниң күүселдезиниң айтырыгларының дугайында Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының, тус чер бот-башкарылга органнарының, ажыл-агый күүседип турарларның төлээлерин дыңнаар;

— артынчылар-биле ажылдың айтырыгларының талазы-биле саналдарны доктааттынган чурум езугаар Тыва Республиканың Баштыңынче, Тыва Республиканың Чазаанче, Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының удуртукчуларынче киирер;

— артынчылар-биле ажылдың талазы-биле негелделерни хажыдып турар кижилерге хамаарыштыр административтиг харыысалганы оларга онаарының дугайында айтырыгны көдүрер.

3. Ведомстволар аразының комиссиязының ажылын организастаары

3.1. Ведомстволар аразының комиссиязының ажыл-чорудулгазын… застыг хевири болза, хурал бол…

3.2. Ведомстволар аразының… зының хуралын ооң даргазы эр… чок таварылгада ооң даалгазы… дарганың оралакчызы азы ком… өске кежигүнү эрттирер.

Ведомстволар аразының ко… ның даргазы ажыл планын, коми… лының хүн айтырыын болгаш ху… бадылаар.

3.3. Ведомстволар аразының… зының секретары комиссия х… материалдарны белеткээр, … протоколун долдурар, комиссия… чорудулгазын хандырар талазы-… даа хүлээлгелерни күүседир.

3.4. Ведомстволар аразының… зының кежигүннери хуралга бо… жир.

3.5. Ведомстволар аразының… зының хуралын эргежок чугула… ынчалза-даа кварталда бирден э… чыылдырар.

3.6. Тыва Республиканың мун… тургузугларының эрге-ажыктар… турар айтырыгларны сайгар… ведомстволар аразының комис… хуралынга Тыва Республиканың… муниципалдыг тургузугларын… бот-башкарылга органнарының… чөвүлээр эргелиг киржир.

3.7. Ведомстволар аразының… зының хуралынга Тыва Респу… күрүне эрге-чагырга органнары… зацияларның төлээлери, эрт… болгаш хөй-нийти ажылдакчыла… болур.

3.8. Бир эвес ооң составының… дан хөй кезии киржип тура… ведомстволар аразының комис… хуралын бүрүн эргелиг деп санаа…

3.9. Ведомстволар аразының… зының шиитпирин ооң хуралынга… кежигүннериниң хөй кезииниң б… кыннары-биле хүлээп алыр… протоколга долдурар, аңаа вед… аразының комиссиязының хурал… лаан кижи болгаш секретары ат…

3.10. Ведомстволар аразының… зының шиитпирин Тыва Респу… күүсекчи эрге-чагырга орган… күүсекчи эрге-чагырганың фе… органнарының девискээр орган… Тыва Республиканың муниц… тургузугларының тус чер бот-ба… органнарының, организацияла… нуургалдыг албан-дужаалдыг ки… протоколдан ушта бижилге азы… информация чепсектеринге чүүл… кылдыр чедирер.

3.11. Ведомстволар аразының… зының ажыл-чорудулгазының о… техниктиг хандырылгазын Тыва Ре… ның Бойдус курлавырлары болгаш… ямызы боттандырар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Республикага эвээш каъттарлыг чуртталга бажыңнарының тудуун сайзырадырының эргежок чугулазын барымдаалап, бустур четкен чуртталга фондузундан 2012 чылда хамаатыларны көжүрериниң талазы-биле республиканың адрестиг программазын бадылаарының дугайында

2012 чылдың май 23 №267 Кызыл хоорай

2007 чылдың июль 21-де "Чуртталга-коммунал ажыл-агыйын чаартырынга деткимче көргүзер фондунуң дугайында" №185-ФХ Федералдыг хоойлуну күүседири-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республикага эвээш каъттарлыг чуртталга бажыңнарының тудуун сайзырадырының эргежок чугулазын барымдаалап, бустур четкен чуртталга фондузундан 2012 чылда хамаатыларны көжүрериниң талазы-биле республиканың адрестиг программазын бадылаар.

2. Бо доктаалдың күүселдезинге контрольду Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы В.М. Бартына-Садыга дагзыр.

3. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2012 чылдың май 23-те №267 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республикага эвээш каъттарлыг чуртталга бажыңнарының тудуун сайзырадырының эргежок чугулазын барымдаалап, бустур четкен чуртталга фондузундан 2012 чылда хамаатыларны көжүрериниң талазы-биле республиканың адрестиг программазы

Тыва Республикага эвээш каъттарлыг чуртталга бажыңнарының тудуун сайзырадырының эргежок чугулазын барымдаалап, бустур четкен чуртталга фондузундан 2012 чылда хамаатыларны көжүрериниң талазы-биле республиканың адрестиг программазының паспорту

Программаның ады — Тыва Республикага эвээш каъттарлыг чуртталга бажыңнарының тудуун сайзырадырының эргежок чугулазын барымдаалап, бустур четкен чуртталга фондузундан 2012 чылда хамаатыларны көжүрериниң талазы-биле республиканың адрестиг программазы (моон соңгаар — программа дээр).

Программаны ажылдап кылырының барымдаазы — 2007 чылдың июль 21-де "Чуртталга-коммунал ажыл-агыйын чаартырынга деткимче көргүзер фондунуң дугайында" №185-ФХ Федералдыг хоойлу.

Программаның күрүне чагыкчызы — Тыва Республиканың төлээлеткен органы — Тыва Республиканың Тудуг болгаш коммунал ажыл-агыйны чаартырының яамызы.

Программаның кол ажылдап кылыкчызы — Тыва Республиканың Тудуг болгаш коммунал ажыл-агыйны чаартырының яамызы.

Программаның сорулгалары болгаш кылыр чүүлдери

Программаның кол-кол сорулгалары:

чурттаарынга айыыл чок болгаш таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле бустур четкен чуртталга фондузундан хамаатыларны көжүрери; бустур четкен чуртталга фондузундан хамаатыларны көжүрериниң айтырыын адрестиг шиитпирлээр арганы тургузары; Тыва Республиканың девискээринге эвээш каъттарлыг чуртталга бажыңнарының хемчээлин улгаттырары.

Программаның кол-кол кылыр чүүлдери:

бустур четкен чуртталга фондузундан хамаатыларны көжүрериниң механизмнерин тодарадыры; бустур четкен чуртталга фондузундан көжүп турар хамаатыларны чуртталга шөлү-биле хандырарының саң-хөө курлавырларын тургузары; күрүне корпорациязының-чуртталга-коммунал ажыл-агыйны чаартырынга деткимче… фондунуң (моон соңгаар — фо… акша-хөреңгизиниң күсели-биле са… кимчезин хаара тудары.

Программманың кол-кол көрг… Программаны күүсеткен соонд… хамаатыларның саны — 23 кижи; Пр… ның күүселдезинге дүүштүр чуртта… көжүрер, бузар ужурлуг бажыңнар… — 1 сан; Программаның күүселдези… хамаатыларны көжүрер шөлдүң… 213,9 дөрбелчин метр.

Прогрмманы күүсединиң ху… 2012 чыл.

Программаның күүседикчилери… Республиканың Тудуг болгаш к… ажыл-агыйны чаартырының ямыз… Республиканың Кызыл хоорай"… округу муниципалдыг тургузугнуң… бот-башкарылга органы.

Программаны акшаландыр… хемчээли болгаш дөстери — Прог… акшаландырарының дөстери болз…

Чуртталга-коммунал ажыл-… чаартырынга деткимче көргүзер… республика бюджеди; тус чер бю…

Акшаландырыышкынның нийти х… 6171015,00 рубль, ооң иштинде: ф… акша-хөреңгизи — 4844025,40 ру… публика бюджединиң акша-хөре… 1300000,00 руб.; тус чер бюджедин… хөреңгизи — 26989,60 руб.

Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитеди

1. нити шөлү 3225,0 га, ыяш белеткээнининң чылда хемчээли 4990 кбм арга-арыг участогун 30 чыл хуусаалыг арендалаарының керээлерин чарар эргени садар талазы-биле "Каа-Хем лесничествозу" күрүнениң казна албан чериниң арга-арыгны ажыглаарының параметрлеринге дүүштүр 2012 чылдың 11.29-та №6-ар/12 аукционну эрттирерин дыңнадып тур.

1. **Садыглаашкынның хевири:** аас-биле садыглаашкын хевирлиг аукцион.

2. Аукционнуң организакчызы: **Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитеди**

Адрези: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 "б", кабинет 131-арга-арыг ажыл-агыйының болгаш арга-ыяшты тарып олуртуруну килдизи.

Телефон: 8(394-22) 6-19-18, факс: 6-11-94, E-mail: gk117@nxt.ru

3. Аукционнуң салыы: ыяш белеткелин арга-арыг участогун арендалаарының керээлерин чарар эргени дараазында аукцион единицалары-биле садары:

№/ч	Арга-арыг уч-уң кадастр дугаары, арга-арыг реестринде күрүне учедунун дугаары	Турар чери		Кварталдың тускайлаан черниң №	Шөлү (га) чылда	Ажыглалдың чөпшээрээн хевири	Аукц. ед-ың өртээ (рубль-биле)	Долааның түңү (рубль-биле)
		Лесничество	Лесничествонуң участогу					
1.	191-2012-09	Каа-Хем	Сарыг-Сеп	88; 100	3225,0/ 4990,0	Ыяш белеткели 30 чыл	100422,4	100422,4

арга-арыг участогунга кызыгаарлаашкын дургуспаан, ону ажыглаарынга хуусаа айыттынмаан.

4. Аукционга киржириниң чагыын хүлээп алыр чери, эгелээри болгаш доостур хуусаазы: аукционга киржириниң чагыын 2012 чылдың октябрь 25-тен 2012 чылдың ноябрь 19-ка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, "б", кабинет 131-арга-арыг ажыл-агыйының болгаш арга-ыяшты тарып олуртуруну килдизи. Долааны төлээниниң фактызын бадыткап турар документини төлевир порручениезин) бодунга ап алыр.

5. Аукционнуң эрттирер чери болгаш ай-хүнү: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 "б", кабинет 131-арга-арыг ажыл-агыйының болгаш арга-ыяшты тарып олуртуруну килдизи. 2012 чылдың ноябрь 29-та 14.00 шакта (тус чериниң шагы-биле)

6. Албан-езузунуң сайтызы: аукцион дугайында документилерни Интернет четкизинде "www.gov.tuva.ru" деп сайтыда киирген.

7. Аукционнуң базымы—аукционга саткан лоттуң эге өртээниң (чылда аренда төлевириниң эге хемчээлиниң) 5 хуузу.

8. Аренда керээзин чарарының хуусаазы: арга-арыг участогун арендалаарының керээзин аукцион протоколунга ат салган хүнден он хонуктуң дургузунда чарган турар ужурлуг.

9.Долаа дугайында медээлер болгаш ону төлээриниң чуруму: аукционга киржири-биле 2012 чылдың ноябрь 19-ка чедир аукцион единицазының эге өртээниң 100 хуузу хемчээлдиг долаа акшаны аукцион организакчызының дараазында агар санынче төлевир порручениезин езугаар шилчидери-биле боттандырар:

Получатель: УФК по Республике Тыва (Госкомлес РТ л/с 05122009940)

ИНН 1701046164; КПП 170101001

р/сч.40302810800000200000 2 ГРКЦ НБ Рес.Тыва Банка России г.Кызыла БИК 049304001. "Төлевирниң ады" деп черге "№6-ар/2012ч. аукционга киржилге дээш долаа төлевири" деп айтыр.

10. Аукционга киржириниң дугайында долу медээлерни аукционнуң организакчызындан 8 (394 22) 6-19-18 деп телефондан билип ап болур силер, харылзажыр кижи —Татьяна Михайловна Ананьина.

Онза байдал үезинде

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН БИЛБЕС БОЛГАН

Сентябрь 9-та тус черниң шагы-биле 22 шак 15 минута турда, кризистиг байдалдар башкарар төптүң (ЦУКС) оперативтиг диспетчер албанынче Кызыл хоорайның Калинин кудумчузунуң 2 "в" дугаарлыг уруглар бажыңында өрттү өжүрери-биле өрт кезектери чорупкан деп медээни дыңнаткан.

Өртчүлер айыттынган адреске чеде бээрге, өрттүң үнген чери чок, ынчалза-даа электри удазынынга замыкалиениң түңнелинде тывылган ыштыг ышталыышкын бар болган. Ону барымдаалааш, өртчүлер болгаш уруглар бажыңының ажылдакчылары 49 уругну өрт үнген черден үндүрер деп шиитпирлээн.

Онза байдалдар үезинде боттарының күүседир ужурлуг хүлээлгелериниң дугайында уруглар бажыңының ажылдакчылары билбес болган. Эвакуация планы чок болганындан ыштыг оран-савадан үндүрүп эккелген чүгле иштики хептиг уругларны түр када кайнаар аппаар дугайында айтырыг тургустунуп келген. Уруглар бажыңының удуртулгазы албан чериниң ажылдакчыларының квартираларынче уругларны аппаар деп сөөлүнде шиитпирлээн. Өртчүлерниң, Өөредилге болгаш эртем яамызының база ажылдакчыларның автомашиналарынга 49 уругну 6 адреске чедирген. Түр када чурттаар черлерге уругларны ашкарып-чемгерер талазы-биле хемчеглер алдынган. Сентябрь 10-да уруглар бажыңының оран-савазында "Тываэнерго" ААН-ның, Кызыл хоорайның мэриязының, ТР-ниң Үлетпүр болгаш энергетика яамызының ажылдакчылары уруглар бажыңын катап тургузарының ажылдарын кылып эгелээн.

Бо таварылга соонда ТР-ниң Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол ийи неделя бурунгаар берген айтыышкынын (*онза байдалдар үезинде эвакуация планнарын эде көөрүнүң дугайында)* долузу-биле күүседирин яамыларның, ведомстволарның, албан черлериниң удуртукчуларындан шыңгыы негээн:

— Онза байдалдар үезинде коллективтиң кежигүн бүрүзү бодунуң кылыр ужурлуг чүүлдериниң чурумун чиге билген турар ужурлуг. Планнарга эвакуация чорудар черлерни албан айыткан турар. Эвакуация черлери кижилерни саазын кырынга эвес, а херек кырында хүлээп алыр аргалыг болур дээрзи чугаажок. Эвакуация планнарын чуртталга бажыңнарынга, ооң иштинде хөй аал чурттаар бажыңнарга ажылдап кылыры база негеттинип келген. Чурттакчы чонувус онза байдалдар үезинде бажыңнарындан үнгеш, ылаңгыя кыштың соогунда кудумчуга турбас ужурлуг. Ону шуут болдурбас. Дамчыдылга системазының, тускай транспорт хевирлериниң, камгалаар болгаш чуртталга хандырылгазының албан черлериниң ажыл-чорудулгазын эвакуация планнарынга тодазы-биле тайылбырлап бижээш, шыңгыы сагыыры эң чугула.

ТР-ниң албан-езузунуң сайтызындан.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС

Чөөн-Хемчик кожууннуң Шеми ортумак школазында өөренип турар дөрт өг-бүлениң ажы-төлүнге чаа өөредилге чылының эгезинде Тыва Республиканың хөй-нииити палатазының удуртуп чорутканы "Школаже баарынче дузалаш" деп акциязынга бадыткал кылдыр бистерниң ажы-төлүвүске кедер идик-хептен эгелээш, өөредилге херексели, бүгү-ле чүүлдерни долузу-биле хандырып бергенинге канчаар-даа аажок четтиргенивисти илередип олур бис.

Шак бо буянныг чүүлге ындыындан ада сеткили-биле дузалашкан хөй-нииити палатазының даргазы Хонук-оол Доржуевич Монгушка база сумуда кандыг өг-бүлеге дуза, сүме херегин билип, башкарып олурар Шеми сумузунуң чагырыкчызы Чодураа Сандаковна Кууларга, ол ышкаш кандыг-даа ажык-кончаа бодавайн, эки туразы-биле машина-биле дузалашкан школавыстың күш-культура башкызы Эдуард Сергеевич Кууларга чугаалап четпес улуг өөрүшкүвүстү илереттивис.

Бистиң ажы-төлүвүстү олар узун орукка ашкарып-чемгерип, оларны хайгаарап, Кызыл хоорай иштинге экскурсияларны кылып, оолдарывыска уттундурбас үелерни белек кылдыр сөңнээннер.

Бо-ла үстүнде адаттынган деткикчилеривиске амыдырал-чуртталгазынга, ажыл-ижинге улуг-улуг чедиишкиннерни, каң дег быжыг кадыкшылды күзеп, чораан чоруу чогуп, оруу ак болзун деп йөрээдивис!

Өөреникчилерниң ада-иелеринден.

Сүт-Хөлден медээ

БАНКОМАТ

Сүт-Хөл кожууннуң Суг-Аксы сумузунда Россияның Көдээ ажыл-агый банкызының банкомат деп акша-төгерик уштур, сугар херекселин салып каан. Ук херекселди кожууннуң чагырга чериниң хөлезилеп турары бичежек чуртталга бажыңында тургузуп, ажыглалда киирген. Албан-организация черлериниң ажылдакчыларының шалың акшазын, уругларның пособие, улуг назылыг улустуң пенсия акшазын дээш, оон-даа өске төлевирлерни оон уштуп алыр кылдыр тускайжыткан. Ынчалза-даа ол банкоматтың турар оран-савазы биче болганындан чурттакчы чон иштидаштында оочурлаан, баскылажып турары хомуданчыг. Ол ышкаш банкоматтың программазының доктаамал үрели бээри сумулардан кээп турар улуска канчаар-даа аажок бергедээшкиннерни тургузуп турар. Пенсия акшазын уштуп алыр дээш, эвээш-биче акша-хөреңгизин чарып, албан-биле суурдан достунуп келген улус ол программа үрелип, банкомат ажылдавайн баарга, катап достунуп чанар ужурга таваржыр. Оон каш хонгаш база-ла келир, чамдыктары банкоматтың ажылдай бээрин манап, ылаңгыя ырак сумулар Алдан-Маадыр, Хөр-Тайгадан келген чон кожуун төвүнде таныш-көрүжүнүң бажыңынга ийи-үш суг хонган болур. Шак мындыг берге байдал чоннуң дүвүрелин болдуруп турар. Чоннуң хүн бүрүде амыдыраар акша төлевирлерин мындыг эпчок байдалга тургузуп каарга канчаарыл? Өске кожууннарда бо талазы-биле байдал кандыг ирги? Черле ынчаш бо тургустунган берге байдалче кожууннуң чагырга чери база Россияның көдээ ажыл-агый банкызының баштаар чери кичээнгейден салыр болза эки боор деп бодаар мен. Чонга таарымчалыг байдалды тургузары эргежок чугула.

Алдынай БАДЫ-ХОО.

Соңгулдаларга уткуштур

"ШЫНГА" ПАРЛАДЫРЫНЫҢ ХҮННЕРИ

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) немелде бирги чыыжының депутатка кандидаттарының "Шын" солунга соңгулда мурнунуң агитация материалдарын **халас** парладырының хүннери:

Буян Анатольевич Биче-оол — октябрь 2-де; Артур Николаевич Алеет — сентябрь 20-де; Радислав Николаевич Наважап — сентябрь 25-те; Светлана Валериевна Монгуш — октябрь 11-де.

Соңгулда мурнунуң агитация материалдарын **төлевирлиг** парладырының хүннери:

Буян Александрович Биче-оол — сентябрь 25-те; Артур Николаевич Алеет — октябрь 9-та; Радислав Николаевич Наважап — октябрь 2-де; Светлана Валериевна Монгуш — октябрь 29-та.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) немелде бирги чыыжының чизелеттирген соңгулда каттыжыышкыннарының "Шын" солунга соңгулда мурнунуң агитация материалдарын **халас** парладырының хүннери:

"Чаңгыс демниг Россия" Бүгү-Россияның политиктиг партиязының Тывада регионалдыг салбыры — октябрь 6-да; "Россияның патриоттары" политиктиг партияның Тывада регионалдыг салбыры — сентябрь 20-де.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) немелде бирги чыыжының чизелеттирген соңгулда каттыжыышкыннарының "Шын" солунга соңгулда мурнунуң агитация материалдарын **төлевирлиг** парладырының хүннери:

"Чаңгыс демниг Россия" Бүгү-Россияның политиктиг партиязының Тывада регионалдыг салбыры — сентябрь 20-де; "Россияның патриоттары" политиктиг партияның Тывада регионалдыг салбыры — сентябрь 27-де.

ЭМИН ЭРТТИР ДҮРГЕН ЧОРААШ, АЙЫЫЛ-ХАЛАПКА ЧЕДИРГЕН

2012 чылдың сентябрь 4-те 17 шак 45 минута турда "Барыын-Хемчик" МО ИХЯ-ның дежурный кезээнче Тээли – Ак-Довурак автооруунда орук озал-ондаа – автомашинаның аңдарылганының дугайында дыңнадыг кирген. Болуушкун черинче Тыва Республиканың талазы-биле ИХЯ-ның истелге эргелелиниң истелге кезээниң истекчизи, юстиция капитаны Л.К.Тулуш үнүүшкүнну кылган.

Болуушкун чериниң хыналдазының үезинде ВАЗ-217030 маркалыг автомашина дүрген халдып оргаш, Тээли суурнуң талазындан Ак-Довурак хоорай уунче бадып чыда, ээп чыткаш, автомобильди башкарып шыдавайн баргаш, оруктан дашкаар үне халды бергеш безин оң талакы кдыыбиле шимчээшкинин уламчылаан. Ооң соонда автомобиль аңдарлы берген. Автомобильдиң аңдарлып турар үезинде А.В.Монгуш, А.О.Иргит база Э.А.Хомушку – үш пассажир салоннуң иштинден үндүр октаттына бергеш, ол-ла орук озал-ондааның черинге чок болганнар. Чолаачызы А.Д.Куулар алган эт-кеш кемдээшкиннеринден медерел кирбейн, Барыын-Хемчик районнуң төп кожуун эмнелгезинге чок апарган.

Чолаачы А.Д.Куулар хүндүскү үеде солагай талазынче ээр мурнунда чоруп оргаш, оруктуң солагай талазынче айыылдыг ээр кезээ чоокшулап келген дээрзин медеглээн 1.11.2 ПДД РФ-тиң орук демдээн көрген-даа болза, п. 10.1 ПДД РФ-тиң негелдезин хажыткан, ында айытканы болза, чолаачы кижи транспортту тургустунган кызыгаарларны эртпейн, дүрген чоруур ужурлуг, күштүг орук шимчээшкинин, транспорттуң болгаш чүъктүң байдалын база онзагай чүүлдерин, оруктуң база метеорологтуг байдалды, ооң иштинде шимчээшкин уунуң көстүрүн өөренип көөр ужурлуг.

Ынчап кээрге, орук шимчээшкиннериниң дүрүмнерин сагывайн, эмин эрттир дүрген чорууру база чолаачының салгаа чоруу халаптыг уржуктарга болгаш чүгле чолаачының эвес, пассажирлерниң өлүмүнге чедирип болур. Чолаачы кижи чүгле бодунуң амы-тыны дээш эвес, а сөөртүп чоруур улустуң амы-тыны дээш харыысалгалыг.

ИХЯ-ның Тыва Республика талазы-биле истелге эргелели.

АДА-ИЕЗИНИҢ МАЛЫН ООРЛААШ...

2012 чылдың август 26-да Хандагайты суурнуң полиция пунктузунуң дежурный кезээнче Өвүр кожууннуң чурттакчызындан ооң малчын аалының бажыңының эжиин дуглап кааш, малын оорлап турар деп телефон медээзи кирген. Болуушкун черинче дөрт ажылдакчы составтыг оперативтиг-истелге бөлүү дарый үнген. Олар "изиг истер-биле" оорну тудуп алыр аргалыг болган. Туттурган кижи ооң мурнунда шииттирип турган аныяк кижи болган, а эң-не солун чүүлү когарааннарның күдээзи болган. Сайгарылга үезинде тодараттынганы болза, туттурган кижи өөнүң ишти-биле кады, когарааннарның уруу-биле, боттарының-на ада-иезиниң хоюн оорлап алырын шиитпирлээннер. Каш хонук бурунгаар уруу ада-иезиниң аалынга келгеш, хой ап алыр дээрге, уруу ээзирик боорга, ада-иези чөпшээревээннер. Ынчангаш уруу өжээн негеп, оорлап алырын шиитпирлээш, өөнүң ээзин кем-херек үүлгедиинче ыдалаан.

Кем-херек үүлгедикчилериниң болгаш хоойлунуң маргылдаазының дөзүнде – чедир билип алыышкын чогу болгаш уруглар биле ада-иезиниң аразында бола болур маргылдааларның бары. Ынчангаш полиция ажылдакчылары чүгле кем-херек үүлгедиглерин илередир эвес, а маргышкан төрелдерни база эптештирер апаар-дыр.

ИХЯ-ның ТР талазы-биле парлалга албаны.

«ЭНЕРГОСТРОЙ» кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилелден КВАРТИРАЛАР

Объектиниң ады	Өрээлдер саны	So	S кухня	Каъттар
Кызыл хоорай, Энергетиктер мкр. бажың 13, 4 каът тууйбу бажың	2 тип 2	74,78	12,27	1,2,3,4
Дужаар хуусаазы 2012 ч., 1 квартал.	3	97,80	11,50	2,3,4

Амгы үеде квартира садып алыры — амгы үениң экономиказының турум эвес байдалдарында силерниң акшаңарны камгалап алырының эң эки аргазы-дыр.

ОЛ БАЖЫҢДАН КВАРТИРАЛАР САДЫП АЛЫРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДАРААЗЫНДА ТЕЛЕФОННАРЖЕ ДОЛГААР:
тел/факс: (39422)4-85-29, 8-923-268-90-73, 8-905-920-41-01.
Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 2 «а».

КАШ БАЗЫМ ЧЕРДЕ БЫЖЫГ ГАРАЖТАР БАР.

«Ажаалга банкызы» ААН таварыштыр ипотекага ап болур.

Юбилейиңер-би...

Бистиң эргим хүндүлүг ынак ... дуңмавыс **Байыр-оол Тюлюшевич ... ХӨӨ** бо чылдың сентябрь 13-те 70 ха... Дуңмавыска төрүттүнген хүнүн таварышт... каң дег кадыкшылды, узун назын... кежикти күзеп, делегейде бар бүгү-ле айыраң-чараш чече... сөңнеп тур бис.

Байыр-оол Тюлюшевич дыка хөй чылдарның дургузунда ажыл-агый, профэвилел шугумнарынга ажылдап, хөй ... хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан. Төрүттүнген ... таварыштыр эживиске изиг байырны чедирип тур бис!

Амыдырал-чурталгага туруштуг сен,
Ажыл-ишке кызымаккай, соруктуг сен.
Ажы-төлге үлегерлиг ача-дыр сен,
Акы-дуңмаа идегелдиг чөленгииш сен.
Аас-кежиин чурталгаңга күзевишаан,
Аравыска хөй-ле чылда чурттаарыңны
Эжиң-өөрүң, акы-дуңмаң, төрелдериң
Чеден харлаан байырыңда күзеп тур бис!

Хоочуннар чөвүлелиниң мурнундан.

Өвүр черде чурттап чоруур
Өөр чоннуг, төрелдерлиг,
Өнчү малдыг, кежээ, сергек,
Өремелиг, аштыг-чемниг
Кара Дамдыновна ОМЧУЛА ававыска
Чеден харлаан байырлалы-биле
Өөрүп чор бис-ажы-төлү, төрел чону.
Өлчей кежик өдек долзун,
Өшкү-малы арбыдазын,
Өпеялар өссүн-өссүн,
Өртемчейни сайзыратсын!

Хүндүткел...
ажы-төлү, күдээлери, хенч...

КОНКУРСТУ ЧАРЛААН

"Тыва Республиканың Эрзин кожууну" муниципалдыг р... Төлээлекчилер хуралы **Эрзин кожууннуң чагырга даргазының... олудун ээлээриниң конкурузун** 2012 чылдың сентябрь 28-т... шакта дараазында адреске эрттирерин чарлап тур: Тыва Респ... Эрзин кожуун, Эрзин суур, Комсомольская кудумчузу, 29.

Конкурска киржир кордакчыларның документилерин 2012 ... сентябрь 5-тен ажыл хүннеринде 9 шактан 17 шакка чедир, ду... чапсар 12 шактан 14 шакка чедир, дараазында адреске хүлээ... Тыва Республика, Эрзин кожуун, Эрзин суур, Комсомо... кудумчузу, 29, кабинет №13, харылзажыр телефону 22-1-56.

Документилерниң хүлээп алыышкыны 2012 чылдың сентя...те 17 шакта доостур.

Юридиктиг черлерниң, хуу сайгарлыкчыларның, хамаатыларн... кичээнгейинге!

2010 чылдың июль 27-де "Күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны чедирерин организастаарының дугайында" №210-ФХ Федералдыг хоойлунуң негелделерин, 2012 чылдың август 16-да Россия Федерациязының Чазааның "Күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының болгаш оларның албан-дужаалдыг кижилериниң, федералдыг күрүне албан-хаакчыттарының, Россия Федерациязының күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының албан-дужаалдыг кижилериниң шиитпирлеринге болгаш кылган чүүлдеринге (кылбаан чүүлдеринге) хамаарыштыр хомудалдар киирериниң болгаш сайгарарының чурумунуң дугайында" №840 доктаалын күүседир сорулга-биле Роскомхайгааралдың Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң бол... албан-дужаалдыг кижи... күрүне ачы-дузазын чедир... үеде үндүрген шиитпирлер... гаш кылган чүүлдеринге (... чүүлдеринге) хамаарышт... далдар киирериниң болга... рарының чурумунуң ду... медээни, хомудал хүлээп а... ниң болгаш үе-шактың ду... Роскомхайгааралдың Ты... публика талазы-биле эрге... http:// 17.rsoc.ru деп Ин... арнында "Хамаатыларны... далдары" деп кезекте пар...

Харылзаа, информ... технологиялар болгаш ... лыг коммуникациялар... рынга хайгаарал талаз... федералдыг албанның ... Республика талазы... эргелели.

ШЫН Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская,100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызы.
Кол редактор С.С. МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор–2-01-35, редакторнуң оралакчызы – 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия – 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru;
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис–2-18-10, культура, өөредилге – 2-03-88, чагаа – 2-17-09, көдээ ажыл-агый – 2-17-09, очулга – 2-03-87, үлетпүр – 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 7800. Чагыг 105. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар – 21.00, херек кырында – 18.00.

Расч. счет № 40603810400000000263
Корр.счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.
Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникац... адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Респу... талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың март 12-де эде бүрү... Херечилелдиң дугаары–ПИ №ТУ17-00050. Индекс 11530, 31730.
«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченк...
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакц... туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өск... фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ... ТЫВА

ШЫН

№ 106 (18226)

2012 чылдың сентябрь 15, суббота

Садар өртээ 6 рубль.

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Михаил ОЮН:
«МЭЭҢ ЧЕДИИШКИНИМ — СИЛЕРНИҢ ТИИЛЕЛГЕҢЕР-ДИР!»

Тываның Баштыңы Ш.Кара-оолга паралимпийжиниң суй белээ.

Сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиришкин.

Сентябрь 13. Найысылалдың ат шөлү кажангызындан-даа тык байырлал шинчизи киир астаныпкан. Холдарында боодал чектер, янзы-бүрү өңнүг шарлар, ихаил Оюн — бистиң чоргаара-ыс!", "Эр хей, Михаил!", "Тии-ге дээш четтирдивис, ынчаар ар!" дээн оон-даа өске кыйгы-ларлыг плакаттар туткан чалыы дар, кыстар, ажы-төлүн четкен рган-авалар, кырган-ачалар, ртчу Тываның аңгы-аңгы хевир-ин төлээлээн спортчулар, өөре-ге черлериниң сургуулдары а чоннуң Маадырын байырлыг -биле уткуп алыры-биле чет-пейн манап турган.

Сөөлгү бо каш чылдарда рес-бликада үндезилеттинген Ты-ның спортчу федерацияларының өзүп олурар спортчулары ушу, н гимнастика талазы-биле көр-үглерин чыылганнарга бараал-ып, төлептиг спортчу салгал рын бадыткаан. "Чеди-Хаан" ыг элээди уругларның спортчу вунда тренер башкы Роберт зектиң оолдар, кыстары узун штар, хылыштар-биле ушу спор-, Россия чемпионадының мөң-медалының эдилекчизи, Рос-ның чыынды командазының игүнү, алдарлыг спорт мастери ена Удодтуң кижизидикчилери ээлгир-чараш чаптанчыгбайлар н кожаалар, бөмбүктер-биле н гимнастиканы сонуургадып ар аразында хөйнүң манааны маадыр найысылалда кирип ген деп дыңнадыпты. Чүгле тыва нуң эвес, а Россияның бүгү унуң адын бедиктерже ужуткан ртчунуң бодун көрүп, ооң ыг холун тудуксаан кижилер ол үени четтикпейн манап турлар. Автомашиналар-даа келген-не, чыылган чоннуң "Ура-а!", "Эр хей!" дээн сагыш-сеткилден үнген хей-аъттыг үннери маадырны уткуп, ол кезек девискээрни диңмиредип турганы чадавас.

Ча адарыңга делегей чергелиг класстың спорт мастери, Россия-ның, Европаның болгаш делегей-ниң чемпиону, 2012 чылдың август айның 29-тан сентябрь 9 хүнне-ринге чедир Великобританияның найысылалы Лондонга эрткен Паралимпийжи оюннарга хууда бирги чер дээш хүлер медальдың база команда аайы-биле алдын медальдың эдилекчизи Михаил Кара-оолович Оюннуң чайын-налчак спортчу чедиишкининге хей-аът кирген байырлал ынчаар эгелээн. Тыва спортчулар сөөлгү чылдарда көскү чедиишкиннерни аңгы-аңгы деңнелдиң маргыл-дааларында чедип ап, медальдар чыылдазын көвүдеткен. Бо удаада тыва спорттуң төөгүзүнде туруп көрбээн чедиишкинни өгбелерден дамчып келген мөөрейлиг чараш оюн — ча адарыңга Михаил Оюн чедип алгаш, караны частпайн аткан согуну-биле амгы аныяк-өскенге, келир салгалга улуг спортче орук айтыр «сылдыс» болган.

Тыва чоннуң төлептиг оглун Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол уткуп алгаш, шөлде сценаже углай базыпты. Кижи бүрүзү "алдын" кижиге дегген болза дээн ышкаш, холун сунуп уткуп алды.

— Тываның төөгүзүнде эң-не онзагай, чырык болуушкунну шуп-ту демдеглеп тур бис. Олимпийжи бедигээштиң эң-не бедик чада-зынче тыва спортчунуң үнгени-биле 2012 чылдың сентябрь айның 3 биле 5-тиң хүннери Тываның төөгүзүнче киир бижиттинер! — деп, Тываның Баштыңы Ш. Кара-оол чугаазын эгелээрге, чон диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле деткиди.

— Тыва бөгүн бодунуң Маа-дырын — Тываның, Россияның, Ев-ропаның, делегейниң чемпионун, делегей чергелиг спорт мастери, ам хүлер болгаш алдын паралим-пийжи Михаил Оюнну уткуп туру! Делегей спортунуң эң-не шыпшыы чаалап алдынган! Бистиң дыка хөйүвүс олимпийжи чемпионнар, маадырлар болурун күзеп чораан, ынчалза-даа ону чүгле ийи-чаңгыс кижи чедип алыр. Ындыг кижи — Михаил олимпийжи чемпион болганы ол! Биске болгаш келир салгалдарга дидим, сыныш чок, тура-соруу-биле үлегер-чижекти көргүскен! Ол чүгле бодун шыдаан эвес, а кызыгаарлаттынган чүве чок дээрзин бадыткаан! Тыва чоннуң сүлдези кандыгыл дээрзин ол херек кырында көргүстү! Көш-күн чоннарның бурунгу культуразы — ча адарыңга Тываның оглу олимпийжи алдынны чаалап алганынга чоргаарланып тур бис! Спорттуң ол хевирин албан сай-зырадыр бис! Олимпийжи чем-пионну кижизиткен тренер башкы-лар Тутатчиковтарның өг-бүлезин — Евгений Викторович Тутатчи-ковка база Елена Евгеньевна Достайга өөрүп четтирдивис. Тывада ча адарының ындыг онза школазы барынга чоргаарланыр ужурлуг бис! — дээн ооң чугаазы аныяк салгалды ол спортче кыйгырган ышкаш болду.

«Бо чылдың январь 1-ден эгелеп, спорттуң олимпийжи хе-вирлеринге Олимпиада, Паралим-пиада, Европа болгаш делегей чемпионнарынга база шаңналдыг черлерге алган спортчуларга чурттаар оран-сава садып азы тудуп алырынга субсидияны бээр дугайында дүрүм күш кирген. Ол хоойлужудулганы үндезинге ал-гаш, Михаил Оюнга Кызыл хоо-райга бажың садып алырының сертификадын байырлыг езу-биле тыпсыр аас-кежик бо хүн бир дугаар болган-дыр» — деп дың-надырга, чыылган чон диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле деткиди.

Паралимпийжи чемпион Ми-хаил Кара-оолович Оюн чаңгыс чер-чурттугларның ындыг чылыг уткуп хүлээп алыышкыны дээш өөрүп четтиргенин чугаалааш: "Мээң чедиишкиним, мээң тии-лелгем — силерниң тиилелгеңер-дир. Маргылдааларга киржип тургаш, силерниң мен дээш "аарып" турарыңарны билип турдум. Силер меңээ хей-аътты берип турдуңар. Ол дээш четтир-дим, чонум! Бодумнуң хууда тре-нерлеримге черге чедир мөгей-дим!" — дээш, иштики сагыш-сеткилдиң көдүрлүүшкүнүнден туттунуп шыдавайн, сүрээдексеп, үнү сирилээш, мөгеерге, кыдыында турган авалар ооң өөрүшкүзүн үлежип, карааның чажын чот-пушаан: "Ийе-ийе, ажырбас, оглум! Четтирдивис!" — деп база мөгей-дилер.

Тыва спорттуң хоочуну, Ми-хаилдиң улуг тренери Евгений Тутатчиков хөй чылдарның күш-ажылы хилис барбайн, олимпийжи тиилелгеде келгенин өөрүшкү-биле демдеглээш: "Олимпийжи медаль-дарже орукту Михаил Оюн ажыт-кан-дыр. Чаа-чаа медальдарже бурунгаар, республика!" — деп кыйгырыгны салган. Ол кыйгырыг-ны Республика Баштыңы Ш. Кара-оол деткээш, Россияның Прези-дентизи В. Путин паралимпийжи чемпионнарны болгаш призер-ларны Кремль Ордузунга хүлээп ап тура, Михаилдиң алдын ме-далынга адын салгаш, келир олимпиадага ол-ла көргүзүгнү катаптап, чемпион атты база катап чаалап алыр чагыгны кииргенин дыңнадырга, чон "Ура!"-биле каттышты.

Елена Достай паралимпийжи оюннар үезинде Михаил дээш бүгү тыва чон, ооң өг-бүлези, тренер-лери бир дөмей «аарып турган» болза, авазы Олеся Кызыл-оол-овна эң-не сагыш човап, олурар чер безин тыппайн турганын, алдын дээш сөөлгү маргылдааны дүн ор-

(Уланчызы 2-ги арында).